

F E J L E S Z T Ó
P E D A G Ó G I A

Pedagógiai szakfolyóirat / 30. évfolyam, 2019/4-6.

NÉPMŰVÉSZET A NEVELÉSBEN

ISSN 0866-2495
9 770866 249004

STARKISS

A BÚZASZEM ISKOLA

Kereszténységre és néphagyományra alapozva, egy készülő tanterv előzményei

HORVÁTH SZILÁRD

Összefoglaló

A Gödön 15 éve működő Búzaszem Iskola új utakon jár a magyar közoktatásban. Az új út valójában nagyon régi: a magyar néphagyományt használják nevelési erőként. A népmese, népdal, népzene, néptánc, népi kézművesség, népi játék, népi vallásosság olyan tartalmakat közvetítenek és módszereket használnak, amelyekkel a gyermekek lelkének legmélye szólítható meg. A néphagyományban gyökerező oktatás nem a múltban mélyed el, hanem választ ad a XXI. század jelentős kérdéseire, a gyökértelenség, a magányosság, önzőség, motivátlanság, közösségfelbomlás folyamataira, miközben javítja a gyermekek tanulási motivációját és eredményeit. Vagyis egyszerre fejleszti a személyiséget és formálja az identitást.

A Búzaszem Iskola a népességrobbanás idejét élő budapesti agglomerációban működik, vagyis ide gyökértelenül kerülnek a családok az ország, a Kárpát-medence vagy a világ különböző részeiből. Ezekből a családokból kialakult közösség ölében működik az iskola. A Búzaszem nevelési és működési rendszere összhangot mutat az életreform mozgalmakkal.

Az iskola szellemisége visszahat a családokra is. Egyre többen találnak rá a néphagyományok útjára és találnak egymással közösséget. Ez igaz a szülőkre és a gyermekekre is.

Az általános iskolába válogatás nélkül kerülő diákok intellektuális teljesítménye megközelíti, néha meg is haladja a tehetséggondozással foglalkozó hat- és nyolcosztályos gimnáziumok tanulóinak teljesítményét. A magyar néphagyományra alapuló nevelésből rövidesen elkészül a Magyar Örökség Nevelés kerettanterve.

Kulcsszavak

kerettanterv, néphagyomány, közösség, identitás, személyiségfejlesztés, életreform

Summary

Background of a Future Curriculum

Búzaszem Primary School, which was founded 15 years ago, has been running on new grounds in the Hungarian Public Education. The new road is actually a very old one: Hungarian folklore has been used as the main force of education. Folk tales, folk songs, folk music, folk arts, folk games and religion based on folk, convey messages and use methods by which one can reach to the deepest of a child's soul. Education rooted in folklore is not sunk into the past but offers answers to essential questions of the 21st century, to the course of loneliness, selfishness, unmotivation and unbinding communities while improving children's learning motivation and achieving better results. That means folklore develops personality and forms identity at the same time. Búzaszem Primary School runs in the agglomeration of Budapest, a rapidly growing city, which means that rootless families arrive here from different parts of the country, the Carpathian Basin and the world. The community formed by these families rock the cradle of the school. The education and operating system of Búzaszem show harmony with life reform movements. The spirit of the school reflects upon the families as well. More and more individuals step on the path of folklore and find a community within. That is true to the parents and their children likewise. Unselected students' intellectual performance in our primary school reaches and sometimes exceeds the performance of highly selected students of 6- and 8-year high schools specialized in talent promotion.

Soon the curriculum of Hungarian Heritage Based Education is going to be born through education based on Hungarian folklore.

Keywords

curriculum, folklore, community, identity, personal development, life reform

Amikor a Búzaszem Iskolát 15 évvel ezelőtt szülőtársaimmal és Ország Tibor gödi plébánossal megalapítottuk, az volt a célunk, hogy a gyerekek olyan nevelést kapjanak, mint odahaza: keresztény és magyar iskolát akartunk alapítani. A szervezeti kereteket ehhez rendeltük. Abból indultunk ki, hogy magyar gyerekek számára a teljes értékű nevelés lehetetlen a népművészet nélkül, ezért már kezdettől általános iskola és alapfokú művészeti iskola összevonásával a

néphagyomány teljességére alapozó nevelést igyekeztünk megvalósítani.

Ez a nevelés egyszerre küszöböli ki a gyermekek tanulási nehézségeit, oldja meg fejlesztésüket, ad magas szintű tudást, érzelmi intelligenciát, empátiát, vonja be a családokat a nevelésbe, hat vissza értékrendjével a családokra és adja át a nemzeti önismertethez és jövőhöz szükséges kultúrát. A mai világban jól eligazodó, értelmes, kreatív gyermekeket nevelünk

A búzaszemből iskola lesz

úgy, hogy népünk hagyományait is anyanyelvként éltetjük tovább.

Erre a keresztény magyar néphagyományra építettük a pedagógiánkat. Ezen nevelés nem kiforrott módszertan, hanem a 15 éve alapított iskolában a mindennapok kérdéseire adott válaszokban alakuló módszerek összessége. Szándékunk, hogy a néphagyományra alapozó búzaszemes módszertanból „Magyar Örökség Nevelés” kerettantervet formáljunk.

A NÉPHAGYOMÁNYHOZ KAPCSOLÓDÓ PEDAGÓGIA A BÚZASZEMBEN

Az órák harmada művészeti óra

A gyermekek óráinak harmada művészeti óra. Minden gyermek zenél (2×30 perc zeneóra és 2×45 perc szolfézs), néptáncol (2×45 perc), van énekórája (alsóban 2×45, felsőben 1×45 perc), kézműves órája (1×45 perc), rajz (2×45 perc). Ez alapesetben heti 12 órát, vagyis napi 2 óránál többet jelent, s a gyermekek mintegy fele emellett még szabadidejében jár táncgyűttesbe, közös muzsikálásra, táncházakba, táborokba.

Összefonódó órarend

Az általános iskola és a művészeti iskola órarendje összefonódik. Már kora délelőtt lehet zeneóra, néptánc foglalkozás vagy szolfézsóra. A gyermekek így változatosan töltik az időt, s fél négyig a művészeti és az általános iskolai órákat is megkapják.

Fejlesztő néptánc

A Búzaszembben minden gyermek néptáncol. Az alsós néptánc a népi játékokra, mondókákra, a fejlesztő foglalkozásokból ismert testtudat- és ritmusgyakorlatokra, vagyis különösen fejlesztő tevékenységekre

A fejlesztő néptánc

épül. A felsős néptáncban nagyobb hangsúlyt van a táncokon. A fiúk motivációját a férfitáncok – hejszák, verbunkok – tanulása növeli.

Közösségi népzene

Minden gyermekünk zenél. A zongora, gitár és fuvola mellett citera, duda, ének, furulya, gardon, hegedű, koboz, tekerő választható. A néptánc- és a népzene órák időnként összevonódnak, vagyis a népzenezés gyermekek muzsikálnak a tánc és a táncosok éneke alá.

A Búzaszem táncházai összefonódnak az évkör ünnepeivel. Mihály nap, András nap, Farsang, locsolóbál, Pünkösöd, Szent Iván a jelentősebb alkalmak, amikor a közösség együtt ünnepel. Ilyenkor a népzene tanuló gyermekek is muzsikálnak a táncházban, ahol a szülők és a gyermekek is együtt táncolnak. Mindez persze igényli azt, hogy az iskolában összeérjen az énekórák dal „tananyaga”, a zeneórák „tananyaga” a táncal, amelyet a táncórákon vesznek.

Közösségi népzene

Az órarendben lehetőség van közös muzsikálásra, s hogy a zenekarok segítségük a táncórákat.

Népdal tanulás

A szolfézst igyekszünk népdal, népzene alapúvá tenni.

Az énekóra a Búzaszemben alsó tagozatban alapvetően a népdalok tanulását szolgálja. Összefogott, egységes koncepció szerint történik a népzene-tanulás a Búzaszemben: amit énekelnek, azt muzsikálják, amit muzsikálnak, azt táncolják.

Népdal tanulás

Fontos része a hagyományörzésnek az iskolai misék rendszere is. Medgyesy-Schmikli Norbert zene-történész összeállította a népzene-re, népdalra és gregoriánra épített misék rendszerét.

Népi műveltség az iskolán kívül

Iskolán kívüli színterek is segítenek bennünket. A Gödi Néptáncgyűttesben sok búzaszemes diák

van, s kíséretük is gyakran az iskolás zenész gyerekekből áll.

Összefonódnak a búzaszemes pedagógiával a nyári táborok. Az iskolán kívüli táborok a szabadság színterei a gyerekeknek, ahol nagyon jól tudják használni azt, amit a Búzaszemben tanultak. A tihanyi bourdon tábor, az Egyszólam tábor vagy a szablyavívó tábor ilyenek. De a búzaszemes gyerekek időnként együtt vannak a még élő idős mesterekkel: Pál Pista bácsi volt ilyen, de voltak már több napot Tankó (Fintu) Dezső gyimesi esztenáján is, hogy a hegyi legelőn nézzék meg és gyakorolják, milyen munkából és pásztoréletből lett a furulyaszó.

A Búzaszem nyári tábora egy-egy tájegység táncainak, dalainak, kézművességének alaposabb megismerésére is lehetőséget ad. A nyári táborok családi táborok, tehát a szülők és a gyerekek együtt vannak. 2017-ben például Gyimesben volt az iskola nyári tábora, 2018-ban a mezőségi Feketelakon, 2019-ben a Somló melletti Kiscsöszön volt, ahol a bakonyi pásztor kultúrával, táncokkal, zenéssel, énekekkel ismerkedtünk. Vagyis megismerjük a Kárpát-medencét, a magyarságot és kultúráját.

Népi kézművesség

A kézműves foglalkozások a természetes anyagok és a népművészet jelrendszere jegyében zajlanak. A kézműves tanárok a Nádudvari Népi Kézműves Iskolában és a Magyar Hagyomány Műhelyében végeztek. A kézműves foglalkozások anyagokban, tárgyakban az évkörhöz igazodnak. Húsvét előtt tojásírás, farsangkor álarcok, adventkor gyertyamártás, az időszakhoz kötődő szalmamunkák szeptemberben, kukoricacsuhé munkák ősszel, gyapjómunkák a téli fonó-szövő időszakban és így tovább.

Népi kézművesség

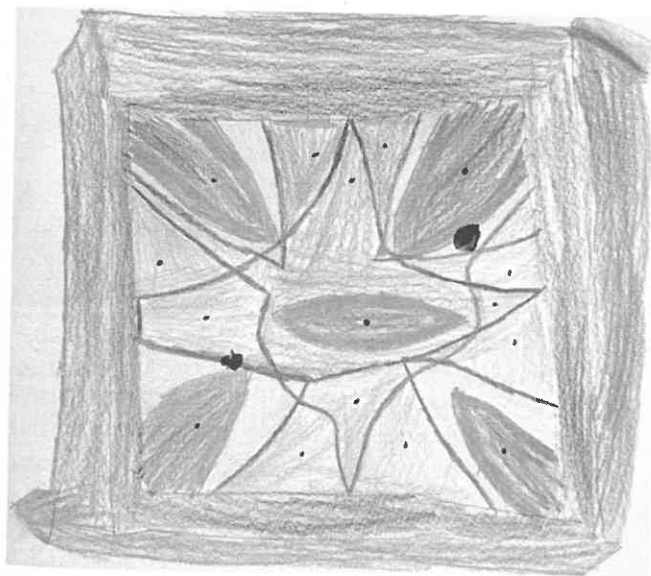
A gyermekek tág teret kapnak arra, hogy alaposabban foglalkozzanak egy-egy területtel. 2017-ben jurát építettek, s elvégezték az asztalos, szövő-fonó, nemezelő, festő, szijhasító, rácskészítő munkákat is. De van bőrszakkör, ahol a bicskatóktól a nadrágszíjig és saruig készítettek bőrmunkákat, valamint nemezelő és általános kézműves szakkör is.

Honismeret – a népművészet háttere

A motívumkincset a magyar jelrendszer bemutatásával a honismeret óra alapozza meg. Itt a magyar motívumkincs, jelképek, zászlók, a paraszti társadalom természetigenlő rendszerének bemutatása mellett helyet kap a rovásírás is. Ez ad lehetőséget arra, hogy az évkör ünnepeit, rendjét, a jelrendszert, tárgyi hagyományt megismerjék a gyerekek.

Szülői jelenlét

A néphagyományra építő nevelésben az iskola társai a szülők. Nekik is van népdal és néptánc tanulási lehetőség, sokan élnek is vele. A reggeli imát is

Az élet magba sűrűsödik, gyermekrajz

gyakorta a szülők tartják, részt vesznek a kézműves foglalkozások egy részén és a táborokban is. Ez a szülői részvétel javítja a nevelés hatékonyságát, az iskola iránti elkötelezettséget és a tanulási motivációt. Ugyanakkor az iskola visszahat a szülőkre. A gyerekek hazaviszi a néphagyomány kincseit, amelyek az otthoni támogató környezetben élhetnek tovább és formálják a családot.

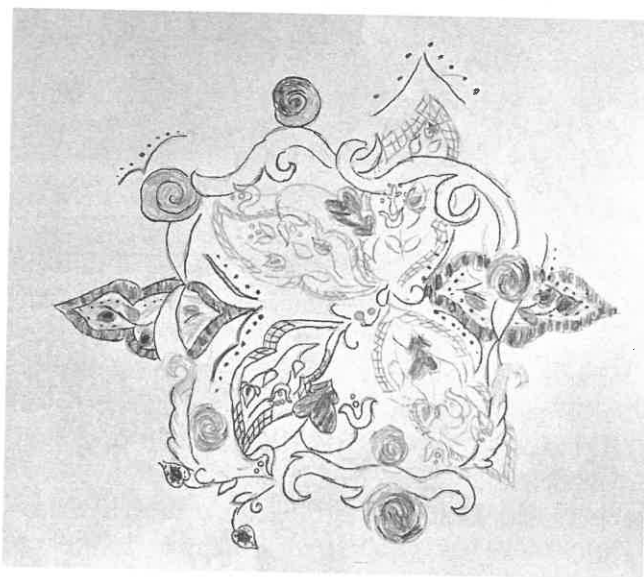
Tanítás és órai munka

A tanítók munkáját is átszövi a néphagyomány: a népmesék, majd a mondák jelentős szerepet játszanak az első években az olvasástanulásban és másban is. A népdalok a pihenésben, átkötésben, reggeli hangolódásban segítenek. A rajzórákat átszövi a néphagyomány motívumkincse és a Plathy István – féle rajzterápiás és művészettel nevelési módszer.

A Búzaszemben a reggel közös imával kezdődik, amely egyfajta „megérkező kör”, de van benne ének is. Az alapja az évkör. Ebből indulnak ki, s ehhez – ezen belül az adott nap vagy a közeli napok ünnepehez – választódnak ki az évkör énekei (népdalok, egyházi énekek) és imái, amelyek részben a néphagyományban ránk maradt archaikus imák. Ezek a reggelek segítenek a gyermekek egymásra figyelésének fejlesztésében is.

Alsó tagozatban az órákat, szintén az évkörhöz igazodó népdallal, énekkel kezdik a gyerekek.

Az órák elején alsóban népi mondókákra alapozott, fejlesztő ritmusjátékok kerülnek elő, amelyek összefüggéseket mutatnak a néptánc órán elsajátított ritmusokkal és mondókákkal. Általában is jellemző az, hogy a tantestületben dolgozók munkája összefügg,

Az élet kitörni készül, gyermekrajz

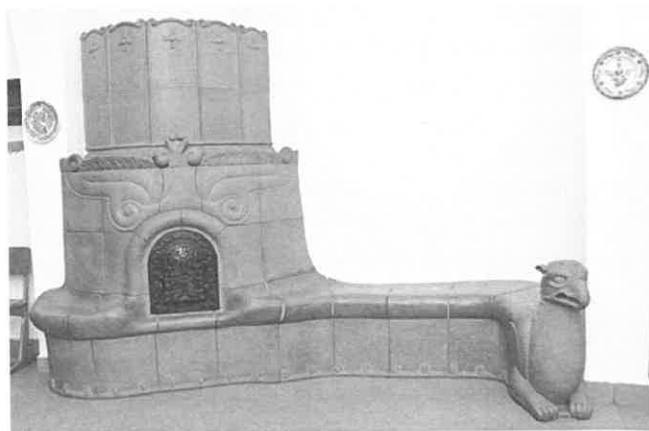
egyemásra épül. A néptánc, az énekórák, a népzeneórák és a tanítási órák komplexen hatnak a gyerekekre.

Ebéd után alsóban rendszeresen népmesét hallgatnak a gyerekek.

Az énekórán szintén az évkörhöz igazodva tanulják a gyerekek az időszakhoz illő népdalokat. Ez a megoldás segíti a gyerekek tájékozódását az időben,

Osztályterem

A sárkányos kályba

Szentély az osztályteremben

A népi kályba

s egyben a tanórák egymásra épülését is, hiszen ugyanazok a dalok kerülhetnek elő különböző színtereken.

Amikor havonta egyszer az évkör időszakáról szóló kalendáriumi nap következik, amelyen minden gyermek a saját életkorának megfelelő szinten vesz részt, akkor már összegzik mindazt, amit abban a hónapban tanultak. Évről évre ugyanazon énekek, szokások kerülnek elő egy időszakban, de egyre mélyebben, többoldalúan tudják ezeket a gyerekek.

A betűtanítás az első osztályban népmesei alapú. Vagyis az óvodában már jó esetben megismert népmeséket veszi elő a tanító és használja a betű- és olvasástanításhoz, sokszíniűen, a mozgás, a rajz, kézműveskedés eszközeivel is megközelítve. A betűk népmesei alakokhoz és így történetekhez kapcsolódnak. A gyermekek emellett is sokszor hallanak magyar népmeséket. Olyan tankönyveket választunk, amelyek a lehető legnagyobb mértékben tartalmaznak népmeséket, mondákat, magyar verseket.

Az írás tanulását segítik a magyar mondókákkal, népi játékokkal, néptánc ritmusokkal, ritmusos színezőkkel végzett gyakorlatok, amelyek tulajdonképpen észrevétlen, játékos finommozgásos feladatok. A mondókákra nagymozgásos feladatokat is végeznek a gyerekek.

A testnevelésben is visszaköszönnék a néptánc ritmusgyakorlatai.

Vizuális környezet

Az iskola tervezésénél épületbe öntöttük a pedagógiánkat. Nem intézmény épült, hanem a családi otthon folytatása. Két osztályteremhez (szobához) közös térként nappali, konyha és vizesblokk csatlakozik. Az osztályterem dongaboltozatával, boltíveivel biztonságot, körülölelést sugall. Szakrális tereket idéz: van benne elcsendesülésre alkalmas, boltozatos rész, amely boltívvel és magasított padlóval különül el az

A pünkösdi király

A pünkösdi királyné-járás

osztályterem többi részétől, akárcsak a középkori templomok szentélye. Ez az osztályterem lelke, itt vannak a reggeli imák, az elcsendesülések, a mesék.

Az osztályberendezés természetes anyagokból, a családi otthont idéző berendezésekkel, magyar népmesei vagy egyéb motívumokat is felhasználva készült el. A gyermekek ünnepelő ruhája, a füzetek csomagolása is a vizualitás és a nevelés része.

Ünnepek

A néphagyomány ünnepei közösségi ünnepek, úgyhogy ezeket – bár a tanórákon sajátítják el, de – a gyerekek a közösségben használják. A karácsonyi ünnepkör szokásai, a kotyolás, lucázás, fehér lucázás,

bölcsőcske, vesszőcskézés, betlehemezés, regölés, háromkirály járás mind előfordulnak a búzaszemes gyerekek életében, mégpedig úgy, hogy a családokat járják végig velük – ahogy nőnek, egyre nehezebb és bonyolultabb szokásokat sajátítanak el. A Búzaszemben a gyerekek nem színpadra tanulnak meg valamit (táncot, szokást, népdalt, népzene), hanem azért, hogy használják. Pünkösdkor a pünkösdi királynéjárás szokását viszik a családokhoz, a fiúk pedig pünkösdi királyválasztáson méretik meg magukat.

Az adventben adventi énekszó köszönti azokat, akik belépnek a Búzaszembe. Reggel fél nyolctól mindenki, minden reggel az aulában éneklie az adventi népdalokat.

A néphagyományhoz és az évkörhöz tartozik a kalendáriumi napok rendszere. A havonta jelentkező alkalmakon az időszerű ünnepekre összpontosítva adjuk át a népszokást, a tudnivalókat, a kézművesség titkait.

A Búzaszemben úgy tartjuk, hogy az ünnepek kiemelnek a mindennapokból, keretezik az életünket. Az advent kezdetének ünnepe például az András napi bál, ahol a táncot megszakítva érkezik angyali énekszóval az adventi koszorú. S ezt a pillanatot nem lehet elfelejteni, beleég a lélekbe.

Az ünnepek a Búzaszemben közösségi ünnepek. Nem szereplésről van szó, hanem együttes átélésről, legyen bár a néphagyományhoz kapcsolódó ünnep, vagy 48, 56 emléknapija.

Hit-élet

A Búzaszemben az egymáshoz kapcsolódás a hit által is megteremtődik. A nevelés minden reggel imával kezdődik. Ezek az imák részben saját szavakkal történnek, részben kötött imák. A gyermekek ebben a körben leteszik az otthonról hozottakat és felveszik iskolai közösségi életüket. Problémáikat, örömeiket az Úr és a többiek elé tárják. Mindez a tanévben mintegy 200 alkalommal történik meg, nyolc év alatt 1600 alkalommal. Az egymásra hangolódásnak is fontos eleme a reggeli ima, segíti az empátiát, a másik ember megértését. Fontos a hely: nem a padban ülnek ilyenkor, hanem az osztályteremben kialakított „elvonuló-helyen”.

A keresztény magyar néphagyományról azt tartjuk, hogy ha a Teremtőt „kivennénk” belőle, szétporlana a kezeink között, vagyis ez a keresztény magyar néphagyomány hordozza a Teremtőt és az általa megteremtett természet iránti tiszteletet. Ennek a néphagyománynak jelképrendszere van és nem díszítőművészete. Évköre, népdalainak szövege, táncainak méltósága

hordozza az ember istenképmátságát és életét a természet ölében. Vagyis a néphagyomány – benne a népi vallásosság – iskolai használata is egyfajta hit-élet. E tekintetben Bálint Sándor hagyatékát „használjuk” az iskolában.¹

A néphagyomány, a vallásosság a Búzaszemben egybekapcsolódik és az itt tanítók meggyőződése szerint az életet, a gyermekek kiteljesedését szolgálja. Ma már tudósaink is beszélnek arról, hogy a hittel teljesebb ki az emberi élet. Említhető Kopp Mária és társai kutatása arról, hogy a közösségben megélt hit, a családi közösség hosszabb, egészségesebb és boldogabb életet eredményez, de ugyanilyen figyelemre méltóak Hámori József agykutató professzor, Roska Tamás számítógépes hálózatokkal foglalkozó szakember és Sajgó Szabolcs jezsuita teológus megállapításai arról, hogy a hit és a művészetek ugyanazon agyterületeket mozgatják meg és részei a teljes személyiség kibontakoztatásának.²

A Búzaszem kompetenciaméréseinek eredményei

Az iskolát 2004-ben alapítottuk, tehát az első kompetenciamérést a 2009/10-es tanévben végeztük el a hatodik osztályon. Az adatok hullámzóak, de az osztályátlagok csúcsai a nyolcosztályos és hatosztályos gimnáziumok átlagszintjét megközelítik, elérik vagy meg is haladják. A kompetenciamérések adatait elemezve feltűnő, hogy a Búzaszembe járó gyerekek 6-ról 8. osztályra nagyobb arányban fejlődnek, mint a régióban élő más kortársaik.

Szülők a Búzaszemben

Az alkotó, értéktudatos közösségi lét az ember lelki egészségéhez is hozzájárul. Ez a megállapítás azért érvényes, mert a Búzaszemben a közösségbe szervezett szülők az iskolai nevelés részei. A szülői szervezet „közösségi tanácsként” működik, vagyis nem egyszerűen az iskola és a szülők közötti kapcsolatot felügyeli, az oktatás szülői véleményezését végzi, hanem a közösség összefogását is. A szülők közösséget is vállalnak egymással, az osztályban lévő többi

szülővel és az iskolával. Az agglomerációba gyökeretlenül kikerülve gyökeret eresztettek a Búzaszem közösségében, felismerve, hogy önmagunk megosztása másokkal, a közösségi lét, boldogabb és hosszabb, tartalmasabb életet jelent.

A szülők sok önkéntes munkával is részt vesznek az iskola életében. A rendezvények szülői összefogással valósulnak meg. A gyermekek problémáit a szülőkkel együtt oldja meg az iskola, alkalmasint, ha szükség van rá, egy osztály szülői közössége dolgozik azon, hogy egyetlen gyermek helyzetében változás álljon be. Az iskola értékrendje visszahat a szülőkre. A néphagyomány ünnepei az ő ünnepeik is, akkor is, ha előtte nem figyeltek rá, vagy már generációk óta nem ebben az éltető közegben éltek.

Azok a szülők, akik szeretnék a néphagyomány ismeretében továbblépni, megtehetik. A szülőknél külön néptánc (kezdő, középhaladó és haladó) valamint népdalfoglalkozás van, s közös szülői-pedagógus lelkigyakorlat. Fontos pontja a Búzaszem nevelésének, hogy a szülői példamutatáson is alapul. A szülők a táncházakban, farsangon, András napon a gyerekekkel együtt táncolnak és élnek meg az ünnepeket.

A szülői elégedettségmérések szerint a családok nagymértékben elégedettek a Búzaszem nevelésével és értékrendjével.

A Búzaszem nevelési és működési rendszere összhangot mutat az életreform mozgalmakkal. A Búzaszem közössége külön élelmiszer beszerző rendszert működtet (Búzaszem Piac), amely a környékbeli őstermelők áruira épül. Amikor valaki szül vagy valamely család nehéz helyzetbe kerül, a közösség főz rá, komatálat visz akár hetekig is az egész családnak. Házépítésben kalákaival segítenek egymásnak, s így a gyermekközösség egy gondoskodó és összefogó szülői közösség ölében működik.

XXI. SZÁZADI NEVELÉS

A néphagyományban gyökerező oktatás ilyen módon választ ad a XXI. század jelentős kérdéseire, a gyökeretelenség, a magányosság, önzőség, motiválatlanság, közösségfelbomlás folyamataira, miközben javítja a gyermekek tanulási motivációját és eredményeit. Így a keresztény magyar néphagyomány használata az iskolai nevelésben nemcsak lelkileg erős, jó pszichológiai és fizikai immunrendszerrel rendelkező embereket nevel, de megfelel a modern információs társadalom munkahelyi követelményeinek is, s formálja a nemzeti identitást és a nemzet közösségeit.

¹ Bálint Sándor (1943): *Sacra Hungaria*. Kassa. 210 p. és Bálint Sándor (1977): *Ünnepi kalendárium I-II*. Budapest 1817 p. Letöltés ideje: 2018. 04. 28. <http://mek.oszk.hu/04600/04656/html/> és [http://mek.oszk.hu/04600/04657/html/Balint_Sandor_\(1943\):_Sacra_Hungaria._Kassa._210_p.](http://mek.oszk.hu/04600/04657/html/Balint_Sandor_(1943):_Sacra_Hungaria._Kassa._210_p.)

² Hámori József–Roska Tamás–Sajgó Szabolcs (2004): *Agy, hit, számítógép*. Éghajlat Kiadó, Budapest. 268.